

Özet**1. Tefsir, Hadis, Fıkıh ve Kelam****Tefsir ile ilgili yapılan çalışmalar**

Kur'an'ın açıklanması ve yorumlanmasına tefsir, bu ilimle uğraşan kişilere de müfessir denir. Tefsir yapılırken hangi yöntemlerin kullanılacağını belirleyen ilim dalına tefsir usulü denir.

Hz. Peygamber, bazı ayetler üzerinde açıklamalar ve yorumlarla ilk tefsir örneklerini bizzat kendisi yapmıştır. Sahabiler içinde tefsir alanında en tanınmış olanı Abdullah b. Abbas'tır (r.a.). Daha sonraki dönemlerde tefsir ilmi gelişmiş ve günümüze kadar çok sayıda tefsir kitabı yazılmıştır. Başlıca müfessirler arasında Taberi (ö. 923), Zemahşeri (ö. 1144), Fahreddin er-Râzî (ö. 1210), Ebussuud Efendi (ö. 1574), İsmail Hakkı Bursevi (ö. 1725), Konyalı Mehmet Vehbi (ö. 1949) ve Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ı (ö. 1942) sayabiliriz. Cumhuriyet döneminde yazılan en önemli tefsir kitabı, Elmalılı Hamdi Yazır'ın kaleme aldığı, Hak Dini Kur'an Dili adlı eserdir.

Hadis ile ilgili yapılan çalışmalar

Hadis, Hz. Peygamberin söz, tutum ve davranışlarını derleme, açıklama ve yorumlama ile ilgilenen ilim dalıdır. Hadis bilimi ile ilgilenenlere muhaddis denir. Hz. Peygamberin yaşadığı dönemde bazı sahabiler onun sözlerini yazmışlar ancak hadislerin sistematik şekilde yazıya geçirilmesi Emevi halifesi Ömer b. Abdülaziz (ö. 720) döneminde başlamıştır. Bu alanda yazılmış en güvenilir altı eser İslam dünyasında "Kütüb-i Sitte" adıyla anılmaktadır. Bu altı kitabın yazarları şunlardır: Buhârî (ö. 869), Müslim (ö. 875), Tirmizî (ö. 875), İbn Mâce (ö. 886), Ebu Dâvûd (ö. 888), Nesâî (ö. 916).

Fıkıh ile ilgili yapılan çalışmalar

Fıkıh, ibadetleri ve beşerî ilişkilerle ilgili kuralları Kur'an ve sünnetten deliller bularak inceleyen bilim dalıdır. İslam hukuku da denilen fıkıh, ibadetlerin yanında evlenme, ticaret, yiyecek içecekler, cezalar gibi toplum nizamını ilgilendiren konularda İslam'ın ne gibi sınırlar çizdiğini inceler. En önemli fıkıh âlimleri arasında İmam Azam Ebu Hanife (ö.767), Enes bin Malik (ö. 795), İmam Şâfiî (ö. 819) ve Ahmet bin Hanbel (ö. 855) gibi isimler sayılabilir.

Kelam ile ilgili yapılan çalışmalar

Kelam, İslam dininin inanç esaslarını ayet, hadis ve akli kullanarak açıklayan, yorumlayan, ispat eden ve başka din ve inançlardan gelebilecek eleştirilere karşı savunan bilim dalıdır. Bu bilim dalının, inanç esaslarını tartışmaya girmeden izah eden alt koluna ise akait denir. Ebu Hanife'nin Fıkhu'l Ekber'i kelam alanındaki ilk eserlerden biri sayılır. Bu alanda İmam Maturidi (ö. 944), İmam Eş'ari (ö. 1291'den sonra), Bakıllani (ö. 1013), Nesefi (ö. 1289) ve İzmirli İsmail Hakkı (ö. 1946) oldukça önemli eserler vermişlerdir.

Özet

2. Coğrafya, Dil ve Tarih**Coğrafya ile ilgili yapılan çalışmalar**

İslam dünyasında coğrafya bilimiyle ilgili ilk çalışmalar tercümeler yoluyla başlamış, sonraları ortaya konan özgün eserlere Kitabü'l-Büldan (Ülkeler, Şehirler kitabı) denmiştir. Bu çalışmaların ilkinin Belhî (ö. 934) yapılmıştır. Onun çalışmaları sonrakiler için kaynak teşkil etmiştir. Osmanlılar döneminde Piri Reis (ö. 1554) ve Seydi Ali Reis (ö. 1565) gibi coğrafyacıların çizdikleri haritalar dünya çapında önemli çalışmalardır. Seyyahların gezip gördükleri yerler hakkında yazdıkları seyahatnamelerde de coğrafyaya ilişkin önemli bilgiler yer alır. İbn Batuta (ö. 1377) ve Evliya Çelebi'nin (ö. 1682) seyahatnameleri bunların en meşhurlarıdır. Uluğ Bey (ö. 1449) ve Kâtip Çelebi (ö. 1657) de coğrafya alanında kalıcı eserler meydana getirmişlerdir. Mesudî (ö. 956), İstahrî (ö. 952) ve batılılar tarafından Arapların Pilius'u denilen Zekeriya Kazvinî (ö. 1283) meşhur coğrafyacılar arasında sayılabilir.

Dil ile ilgili yapılan çalışmalar

İlk dönem İslam şehirleri birer edebiyat ve düşünce merkezi olmuştur. Mekke ve Medine dinî ilimler yanında şiirin; Kûfe ve Basra ise gramer çalışmalarının merkezi hâline gelmiştir. Dil çalışmaları İslam dünyasında ilk olarak Hz. Ali'nin talebiyle, Ebu'l-Esved ed-Düelî (ö. 688) tarafından yapılmıştır. Emeviler ve Abbasiler döneminde Kur'an ve hadisin inceliklerini anlamak amacıyla başlayan dil ve edebiyat çalışmaları, daha sonra bağımsız bir bilim dalı hâline almıştır. Bu dönemin en meşhur dil bilgini Câhiz'dir (ö. 869). Onun Kitabü'l-Hayevan isimli eseri günümüze kadar ulaşmıştır. Sonraki dönemlerde, müstakil olarak dil ve edebiyat alanında yapılan çalışmalar İslami edebiyatı oluşturmuştur. Bugün dünya edebiyatının klasikleri arasında Mevlânâ (ö. 1273), Hafız (ö. 1390 [?]) ve Fuzuli (ö. 1556) gibi onlarca Müslüman şair ve yazar vardır.

Tarih ile ilgili yapılan çalışmalar

Müslümanların tarih ilmine ilgi duymalarında Kur'an-ı Kerim'de geçmiş milletlerle ilgili olayların sıkça anlatılması ve yeryüzünü gezerek geçmiş milletlerin akıbetlerinin ne olduğunu araştırmalarının istenmesi etkili olmuştur. İslam dünyasında tanınan en ünlü tarihçilerden bazıları İbn İshak (ö. 768), Vakıdi (ö. 823), İbn Hişam (ö. 833), İbn Sa'd (ö. 845), Belâzuri (ö. 892), Taberi, Mesudi (ö. 956), İbn Haldun (ö. 1406), Naima (ö. 1716) ve Ahmet Cevdet Paşa'dır (ö. 1895).

Hz. Peygamberin hayatını kayıt altına almak isteyen Müslümanlar, İslam tarihinin ilk yazılı tarih kaynaklarını siyer (peygamberin hayatı) alanında oluşturmuşlardır. Peygamberimizin hayatını, karşılaştığı olayları ve bu olaylar karşısındaki yaklaşımlarını anlatan bu ilim dalında İbn İshak, İbn Hişam, Ahmet Cevdet Paşa önemli çalışmalar yapmışlardır.

Özet

3. Felsefe, Astronomi, Fizik ve Kimya**Felsefe ile ilgili yapılan çalışmalar**

Felsefenin İslam dünyasına girişi; Aristo ve Platon'un eserleri başta olmak üzere, Grek felsefesine ait önemli eserlerin 8. ve 9. yüzyıllardan itibaren Arapçaya tercüme edilmesiyle başlamıştır. İslam felsefesi kelim, tasavvuf ve hukuk ilimlerine düşünsel bir derinlik katmıştır. Müslüman filozofların felsefeye getirdiği yeni yorumlar batı dünyasında taraftar bulmuş; özellikle İbn Rüşd'ün (ö. 1198) din felsefesi alanındaki düşünceleri yüzlerce yıl batı düşüncesini etkilemiştir. Averroizm (İbn Rüşdçülük) akımının batının aydınlanma dönemine katkıda bulunduğu bilinmektedir. İslam filozoflarının meşhurları arasında Kindî (ö. 873), Ebu Bekir Zekeriya er-Râzî (ö. 925), Farabi (ö. 950), İbn Sina, Gazali (ö. 1111) ve İbn Rüşd gibi isimleri sayabiliriz.

Astronomi ile ilgili yapılan çalışmalar

Kur'an-ı Kerim'in gökyüzünü araştırmaya, evreni incelemeye teşvik eden ayetleri Müslümanların astronomi alanındaki çalışmaları için itici güç olmuştur. Müslüman bilim adamlarının bu alandaki eserleri Latinceye çevrilmiş ve batılı astronomlar için de kaynak teşkil etmiştir. Bunlardan Ferğânî'nin (ö. 861'den sonra) yıldızlar hakkında yazdığı Cevâmî adlı eser; onu İslam dünyasından çok, Avrupa'da tanınan bir bilim adamı yapmıştır.

Ebu Said es-Siczî (ö. 1024) ve Birûnî (ö. 1061) gibi isimler, dünyanın döndüğünü Kopernik'ten yaklaşık beş yüz yıl önce yazmışlardır. Ayrıca Birûnî astronomi ile ilgili yaklaşık 70 kitap yazmış, kitaplarında güneş ve ay tutulmasını çizimlerle açıklamıştır. Ferazî (ö. 777), gök cisimlerinin yükseltisini ölçmekte kullanılan usturlabı icat etmiştir. Battanî (ö. 929) Güneş yılını 365 gün 5 saat 46 dakika 24 saniye olarak ölçmüş, astronomiye katkılarında dolayı Ay'ın bir bölgesine onun adı verilmiştir. Uluğ Bey Semerkant'da rasathane kurarak astronomi ile ilgili ansiklopedik eserler kaleme almıştır. Ali Kuşçu (ö.1474), yıldızların yerlerini gösteren cetveller hazırlamış, rasathaneler kurarak birçok öğrenci yetiştirmiştir.

Fizik ile ilgili yapılan çalışmalar

İslam dünyasında tabiat ilmi olarak adlandırılan fizikle ilgili olarak Müslüman bilim adamları; yerçekimi, atmosferin yapısı, ışık, aynalar ve optik gibi fiziğin bütün alanlarıyla ilgilenmişlerdir. İbnu'l Heysem (ö. 1039) optik, ışınlar ve görme ile ilgilenmiş; fotoğraf makinesinin icadından önce karanlık oda, ters görüntü ve mercekler hakkında ufuk açan çalışmalar yapmıştır. Kitabü'l Menazır (görme üzerine) adlı eseri ve diğer eserleri Latinceye çevrilmiş ve yaklaşık 600 yıl boyunca Avrupa'yı etkilemiştir. Birûnî gerçekleştirdiği jeolojik incelemelerde fosiller üzerindeki gözlemleriyle tabiat tarihi bakımından önemli bulgular elde etmiştir. Cizreli âlim Cezerî'nin (ö. 1206) icat ettiği su saati, güneş saati, otomatik çalışan su makinesi, pompa, saz çalan robot gibi otomatik makineler günümüz mekanik ve sibernetik biliminin ilk örneklerini oluşturmaktadır.

Özet

Kimya ile ilgili yapılan çalışmalar

Müslüman ilim adamları yaptıkları deneylerle ve araştırmalarla kimya biliminin gelişmesine önemli katkı sağlamışlardır. Cabir bin Hayyan (ö. 776) metalleri sertleştirme üzerine çalışmış; nitrik asit, hidrojen klorür ve sülfürik asitin rafine ve kristalize yöntemlerini icat etmiştir. Cabir bin Hayyan, sitrik asit, asetik asit, tartarik asit ve arsenik tozunun mucidi olarak bilinmektedir.

Ebu Bekir Zekeriya er-Râzî gliserin, soda, sirke asidi ve nitrik asit gibi maddeleri keşfetmiştir. Aziz Sancar'a (d. 1946), kimya alanında yaptığı çalışmalar dolayısıyla Nobel ödülü verilmiştir.

4. Matematik, Tıp ve Mantık**Matematik alanında yapılan çalışmalar**

Cebir ilminin kurucusu Harizmî, logaritmayı geliştirmiş ve sıfırlı ondalık sayıyı bulmuştur. 12. yüzyılda Latinceye çevrilen El-Cebr ve'l-Mukabala adlı eseri, Avrupa'da da önemli bir kaynak kitap olarak kabul edilmiştir. İbnu'l-Heysem ve Hâzinî (ö. 1155) dört ve beş bilinmeyenli denklemleri çözmeyi başarmış, Ali Kuşçu çağının sınırlarını aşan astronomik hesaplamalar yapmıştır. "Tusi Çifti" kavramını matematik dünyasına kazandıran Nasîruddin Tusi (ö. 1274) bu teorisiyle gezegen hareketlerini çağının çok ötesinde bir anlayışla açıklamıştır. Trigonometrinin kurucusu Ebu'l-Vefa Buzcânî'dir (ö. 998). Buzcânî, "zıl" adı altında tanjantı, "kutru-ı zıl" adıyla sekantı tarif etmiştir.

Gıyasettin el-Kaşi (ö. 1429), bilim tarihinde pi (π) sayısının gerçek değerini keşfeden ilk bilim adamıdır. Matematiksel işlemlerde irrasyonel sayıların da rasyonel sayılar gibi kullanılabileceğini ilk defa Ömer Hayyam (ö. 1131) ispat etmiştir. Hayyam'ın genelde matematiğin ve özelde analitik geometrinin gelişimi üzerindeki etkisi çok büyüktür; çalışmaları Şerafeddin et-Tûsî'ye (ö. 1213) kadar İslâm matematiğinde, Descartes'a (ö. 1650) kadar Batı matematiğinde aşılammıştır. Abdülhamit b. Türk (ö. 854), Hazîn (ö. 971) ve Mirim Çelebi (ö. 1585) gibi alimler de matematik alanında önemli eserler vermişlerdir.

Tıp ile ilgili yapılan çalışmalar

Hz. Peygamberin "Allah gönderdiği her hastalığın kesinlikle şifasını da göndermiştir." sözü tıp alanındaki çalışmalar için önemli bir teşvik olmuş ve bu alanda birçok âlim yetişmiştir.

Zekeriya er-Râzî çiçek ve kızamık hastalıkları üzerinde araştırmalar yaparak bu hastalıkların birbirinden farklı olduğunu keşfetmiştir. İlk kez böbrek taşlarını ilaçla parçalamış ve ameliyatla çıkarmıştır. Batıda Avicenna ismiyle tanınan İbn Sina, El-Kanun fi't-Tıp (Tıbbın Kanunu) adlı eseri ile tıp dünyasında otorite kabul edilmiştir. Ameliyatlarda anestezi tıp tarihinde ilk defa Müslüman hekimlerce kullanılmıştır. İbn Sina'nın da narkoz olarak kullanılacak kimyevi maddeler üzerinde çalışmalar yaptığı bilinmektedir.

Özet

Tıp tarihinin önemli keşiflerinden biri olan küçük kan dolaşımı İbnu'n-Nefis (ö. 1288) tarafından bulunmuştur. Fatih Sultan Mehmet'in hocası Akşemseddin (ö. 1459) aynı zamanda büyük bir tıp âlimidir. Akşemseddin, batıda iki asır sonra keşfedilecek olan mikrobu "Maddetu'l Hayat" adlı eserinde şöyle dile getirmiştir: "Hastalıkların insanlarda teker teker ortaya çıktığını sanmak hatadır. Hastalık, insandan insana bulaşmak suretiyle geçer. Bu bulaşma, gözle görülmeyecek kadar küçük, fakat canlı tohumlar vasıtasıyla olur."

5. Kur'an'dan Mesajlar: Fâtır suresi 27-28. ayetler**Fâtır suresi 27-28 ayetlerde verilen mesajlar**

"Allah'ın gökten su indirdiğini görmez misin? Sonra onunla renk ve çeşitleri farklı ürünler çıkardık. Dağların da farklı renklerde; beyaz, kırmızı, simsiyah yolları, kısımları vardır. Aynı şekilde, insanlardan, binek hayvanlarından ve eti yenen hayvanlardan da farklı tür ve renklerde olanlar var. Kulları içinden ancak bilenler, Allah'ın büyüklüğü karşısında heyecan duyarlar. Şüphesiz Allah üstündür, çokça bağışlayıcıdır." (Fâtır suresi, 27 ve 28. ayetler.)

Ayetlerin Açıklamaları

Sure; genel anlamda Allah'ın (c.c.) varlığına, birliğine, O'nun eşsiz yaratıcı kudretine delâlet eden işaretleri tanıtır, peygamberlik müessesesinin ve ahiret inancının önemini vurgular, hidayet dalalet sebeplerini gösterir ve hak batıl mücadelesinin sonuçlarına işaret eder.

27. ayette Allah'ın (c.c.) evrende yarattığı çeşitliliğe işaret edilmektedir. Aynı toprak ve sudan farklı özelliklerde bitkilerin yeşermesi, aynı tip ağaçlardan farklı tat ve çeşitte meyvelerin yetişmesi, Allah'ın (c.c.) varlığının ve yaratmasının delili olarak insanlara hatırlatılır. Ayette, bir yandan tabiatın ihtişamı diğer yandan da bu muhteşem görünümü meydana getiren farklılıkları tek kaynaktan yaratan irade ve güce dikkat çekilir. Böylece insanların düşünüp ibret almaları istenir.

28. ayette hayvanların yaratılışına vurgu yapılmaktadır. Bitkilerde olduğu gibi hayvanlardaki bu çeşitlilik de ilahî kudretin bir delilidir. Buna göre tefekkür eden, ibret alan âlimler Allah'tan (c.c.) hakkıyla korkarlar ve bu anlamda O'nun katında değerleri daha yücedir.

Kur'an-ı Kerim; bu ayetlerde, insanları doğadaki incelikleri keşfetmeye yönlendirerek düşünmenin ve bilmenin değerine vurgu yapmaktadır.